

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

БЄЛЯЄВА НАТАЛІЯ ВЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 378.22 : 005.95–051 : [174] (043.3)

**ВИХОВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ**

13.00.07 – теорія та методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Гриньова Марина Вікторівна,
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
професор кафедри педагогічної майстерності та менеджменту, декан природничого факультету.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Васянович Григорій Петрович,
Львівський науково-практичний центр
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України,
директор;

кандидат педагогічних наук, доцент
Гагарін Микола Іванович,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
доцент кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління.

Захист відбудеться «30» червня 2015 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 74.053.02 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2).

Автореферат розіслано «29» травня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. І. Ревнюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних соціокультурних умовах, спрямованих на загальноєвропейські гуманістичні тенденції економічного, соціального, освітнього поступу, особливої уваги набуває професійна підготовки фахівців, які є конкурентоздатними, компетентними, готовими до постійного професійного зростання та самовдосконалення. А це вимагає від освітніх установ зміщення акцентів у навчально-виховному процесі з винятково інтелектуально-спеціалізаційних на гармонійний розвиток особистості фахівця з опорою на його духовну та моральну сферу.

У першу чергу, це стосується професій типу «людина – людина», до якого належать менеджери різного профілю, зокрема керівники освітньої галузі. Адже нові форми суспільних і професійних відносин потребують формування у сучасної молоді людини навичок поведінки у середовищі гуманістичної взаємодії, вміння приймати самостійні рішення в нестандартних ситуаціях і нести відповідальність за це, адекватно й етично реагувати на події в соціальному та професійному просторі.

Пріоритетними складовими професіограми сучасного керівника є не тільки сформованість ключових компетентностей, а й наявність низки особистісних і професійно важливих якостей, здібностей загального та професійного характеру.

Такі характеристики визначають сьогодні перспективну лінію розвитку та виховання висококультурної особистості-професіонала в системі вищої професійної освіти, що відображено в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Концепції національно-патріотичного виховання молоді.

У цьому контексті особливої актуальності набувають питання формування професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освіти, оволодіння ними навичками толерантної міжособистісної взаємодії, встановлення міжособистісних і ділових контактів, підтримання сприятливого морально-психологічного мікроклімату в колективі. При цьому професійно-етичні якості мають виступати внутрішнім орієнтиром професійної діяльності, показником соціально-професійного статусу особистості, умовою та передумовою готовності до успішного управління.

Такі вимоги ставляться до управлінських кадрів різного рівня та спрямування, але особливого значення вони набувають у роботі менеджера освітнього закладу – керівника та педагога. Середовище діяльності менеджера освітньої установи вирізняється своєю специфікою, а характер управління має свої особливості. Перш за все, це зумовлено особливостями суб'єктів, із якими взаємодіє менеджер у процесі управлінської діяльності. Навчально-виховні заклади різного рівня, регіональні органи управління освітою, методичні кабінети, суб'єкти фінансово-економічної діяльності, наукові установи – з одного боку, викладацький склад, обслуговий персонал, учителі, батьки, учні (студенти) – з іншого вимагають від менеджера вибору такої професійно-етичної стратегії діяльності, яка б гармонізувала взаємодію всіх цих суб'єктів. Окрім того, своєрідність управлінсько-педагогічної діяльності керівника освітньої установи, пов'язана з її багатофункціональністю та спрямованістю на розвиток особистості, її творчої

індивідуальності, на підготовку молодого покоління до життя, зумовлює необхідність поєднання у роботі менеджера загальних норм гуманістично зорієнтованої поведінки, норм професійної управлінської та педагогічної етики. А це, у свою чергу, може бути забезпечене за наявності у менеджера освітнього закладу комплексу необхідних професійно-етичних якостей. У цьому контексті особливого значення набуває виховання таких якостей під час здобуття ступеня магістр у середовищі сучасного вищого навчального закладу.

Аналізуючи наукову літературу з досліджуваної проблеми, можемо відзначити активний пошук науковців у зазначеній сфері. Комплексно вивчають управлінську діяльність менеджера освіти як особливий вид професійної діяльності В. Є. Берега, В. І. Бондар, М. В. Гриньова, М. І. Гагарін, Л. І. Даниленко, Г. В. Єльнікова, Л. М. Калініна, О. М. Коберник, Н. Л. Коломінський, В. В. Крижко, В. Е. Лунячек, В. І. Маслов, Л. Е. Орбан-Лембрик, Є. М. Павлютенков, В. С. Пікельна, Т. І. Шамова та ін. У працях цих дослідників різносторонньо розкривається зміст такої діяльності та характер підготовки, зорієнтований на самоактуалізацію і самореалізацію особистості майбутнього керівника; виокремлюються професійно важливі риси та якості менеджера освітнього закладу, необхідні для ефективного функціонування освітнього закладу; наголошується на особливостях їх формування у вищих педагогічних навчальних закладах.

Такі науковці, як: К. О. Абульханова-Славська, Л. К. Бобікова, Дж. Брунер, Є. Г. Грабаренко, В. О. Гурін, В. В. Єрін, Й. С. Завадський, Н. Л. Замкова, Е. Ф. Зеєр, І. А. Зязюн, К. А. Книш, Н. Л. Коломінський, В. Ю. Кричевський, А. Д. Кузнецова, О. І. Мармаза, Л. І. Скібіцька, А. У. Хараш, В. Д. Шадріков, О. Г. Шмельов, І. В. Щоголева та ін. – займаються вивченням моральних та професійно значущих якостей фахівця різного спрямування через призму їх формування під час вузівської підготовки, їх значущості для професійної діяльності.

Безпосередньо питаннями професійної етики та професійно-етичних якостей фахівців різних галузей займається низка учених: Г. Алоні, Т. Ю. Базаров, Т. Е. Василевська, Г. П. Васянович, О. О. Заставнюк, Л. Г. Коваль, Ю. І. Колісник-Гуменюк, С. В. Криворучко, М. А. Левіна, Л. Ю. Москальова, Т. Г. Семигінівська, Т. Ф. Погорелова, С. В. Хребіна, Л. А. Пашко, О. В. Пономаренко, Н. П. Степанова, Н. С. Тимченко, Л. М. Шарова та ін. Проблема професійно-етичних якостей, при розгляді різних аспектів особистості менеджера освіти, аналізується у працях І. О. Блохіної, В. Е. Лунячека, А. М. Москаленко, С. В. Королук, О. В. Лебідь та ін.

Водночас, як свідчить вивчення стану професійної підготовки магістрів спеціальності «Управління навчальним закладом» у вищих навчальних закладах, проблема виховання професійно-етичних якостей в умовах упровадження світових стандартів ступеневої освіти та загальноцивілізаційних тенденцій людиноцентризму є ще недостатньо реалізованою у практиці. За наявності потужного потенціалу системи виховної роботи ВНЗ, професійно-етична складова підготовки майбутнього керівника освітнього закладу втілюється не повною мірою; недостатня увага приділяється стимулюванню самоосвіти майбутніх менеджерів освіти; окрім того, у навчально-виховному процесі не завжди враховуються особливості позааудиторного спілкування майбутніх фахівців із метою використання його можливостей для досягнення навчально-виховних цілей.

Своєчасність і необхідність дослідження також умотивовано його спрямованістю на розв'язання *суперечностей* між:

– об'єктивною потребою підготовки гуманістично зорієнтованого, професійно-етичного менеджера освітнього закладу, здатного знаходити індивідуальний підхід до всіх суб'єктів управлінської взаємодії, забезпечувати комфортний і безконфліктний мікроклімат у середовищі управління, та браком науково-обґрунтованої системи виховання його професійно-етичних якостей у сучасній вищій школі;

– новою парадигмою вітчизняної педагогічної освіти, співзвучною з загальноєвропейськими людиноцентричними тенденціями, і відсутністю науково обґрунтованих умов, які забезпечують ефективне морально-етичне виховання майбутнього керівника освітнього закладу;

– необхідністю підвищення рівня вихованості професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів та недостатньою розробленістю в педагогічній науці ефективних форм і методів їх виховання.

Отже, актуальність, педагогічна значущість проблеми та виявлені суперечності й зумовили вибір теми дослідження – **«Виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогічної майстерності та менеджменту Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Сучасний досвід та інновації у формуванні педагогічної майстерності майбутнього вчителя, менеджера навчального закладу та фахівця з управління проектами». Тема дисертації затверджена Вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 12 від 05.05.2009 р.) і погоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26.05.2009 р.).

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та вивчення виховної практики обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів під час здобуття ступеня магістр за спеціальністю «Управління навчальним закладом».

Гіпотеза дослідження: підвищення рівня вихованості професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів забезпечується впровадженням у процес підготовки магістрів зі спеціальності «Управління навчальним закладом» таких педагогічних умов: створення виховного середовища, наближеного до майбутньої професійної діяльності керівника; удосконалення організаційно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу шляхом етизації навчальних дисциплін та управлінсько-педагогічної практики; систематична мотивація майбутніх менеджерів освітніх закладів до самовиховання професійно-етичних якостей у процесі інтерактивної навчально-виховної діяльності.

Відповідно до мети були визначені **завдання дослідження:**

1. З'ясувати стан дослідження проблеми та уточнити сутність поняття «професійно-етичні якості майбутніх менеджерів освітніх закладів».

2. Розкрити особливості виховання професійно-етичних якостей у майбутніх менеджерів освітніх закладів.

3. Визначити критерії, показники й охарактеризувати рівні вихованості професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів.

4. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів під час здобуття ступеня магістр за спеціальністю «Управління навчальним закладом».

Об'єкт дослідження – процес морально-етичного виховання майбутніх менеджерів освітніх закладів.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів.

У ході дослідження використано комплекс взаємопов'язаних **методів**: *теоретичні* – аналіз педагогічних, психологічних і філософських джерел із проблеми дослідження, нормативних і програмних документів, відповідних дисертаційних робіт для окреслення теоретичних аспектів означеної проблеми та для визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження; методи порівняння, систематизації й узагальнення фактичного матеріалу, за допомогою яких уточнено сутність поняття «професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу» та обґрунтовано доцільність і важливість виховання цього феномену саме у менеджерів освітньої галузі, розкрито авторське визначення поняття «виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів»; *емпіричні* – вивчення можливостей освітніх середовищ ВНЗ для виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів, аналіз документації та навчальних програм предметів, що викладаються в магістратурі; діагностичні (анкетування, інтерв'ювання, бесіда, тестування, безпосереднє та опосередковане спостереження); прогностичні (верифікація одержаної інформації шляхом зіставлення даних дослідження); педагогічний експеримент для вивчення стану досліджуваної проблеми, перевірки ефективності виокремлених педагогічних умов; *методи математичної статистики* – для забезпечення вірогідності й надійності кількісного та якісного аналізу результатів експерименту.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася протягом 2009–2015 рр. на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»; Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка, Класичного приватного університету (м. Запоріжжя). Дослідженням було охоплено 399 студентів, 35 керівників освітніх установ та 34 викладачі.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– *уперше* обґрунтовано педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів: створення виховного середовища, наближеного до майбутньої професійної діяльності керівника; удосконалення організаційно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу шляхом етизації навчальних дисциплін та управлінсько-педагогічної практики; систематична мотивація майбутніх менеджерів освітніх закладів до самовиховання професійно-етичних якостей у процесі інтерактивної навчально-виховної діяльності; визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-перцептивний, поведінковий, комунікативний, саморегулятивний), показники та охарактеризовано

рівні (високий, середній, низький) вихованості професійно-етичних якостей у майбутніх менеджерів освітніх закладів;

– *уточнено* сутність понять: «професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу», «виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів»;

– *подальшого розвитку й конкретизації* набули основні підходи, напрями, методи та форми виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів під час здобуття ступеня магістр за спеціальністю «Управління навчальним закладом».

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці й упровадженні у практику навчально-виховної роботи вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку магістрів за спеціальністю 8.18010020 «Управління навчальним закладом», спецкурсу «Етичні основи професійної діяльності менеджера освітнього закладу», програми діяльності «Школи професійно-етичного самовиховання»; навчально-методичного забезпечення процесу підготовки фахівців зазначеної спеціальності; діагностичного інструментарію для визначення рівня вихованості професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів.

Матеріали проведеного дослідження можуть застосовуватись у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів, які готують магістрів за спеціальністю «Управління навчальним закладом»; у системі підвищення професійної кваліфікації керівних кадрів освіти.

Основні положення, результати та висновки, складені на основі узагальнення дослідницьких матеріалів, *упроваджено* у виховний процес Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 0551/01-55/33 від 10.02.2015 р.); ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 268 від 16.02.2015 р.); Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 176 від 13.02.2015 р.); Класичного приватного університету, м. Запоріжжя (довідка № 161 від 11.02.2015 р.); Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 578/01 від 25.02.2015 р.); Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 246 від 16.02.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. У збірнику тестових методик «Методики самопізнання майбутнього лідера» (2011, співавтори М. В. Гриньова, Ю. П. Кращенко) автором підбрано психодіагностичний інструментарій, спрямований на виявлення морально-вольових якостей керівника-лідера (автор. стор. 82–100).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи оприлюднено автором у доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Традиції та інновації менеджменту навчальних закладів і реалізація управлінських проєктів» (Полтава, 2010); «Культурно-цивілізаційні процеси, тенденції їх розвитку в сучасному світі та в Україні» (Полтава, 2010); Треті Покровські Міжнародні місіонерсько-просвітницькі Читання (Київ, 2010); «Технології управління освітніми закладами» (Полтава, 2011); «Управління організацією навчально-виховного процесу в середній

і вищій школі» (Полтава, 2012); «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2014); «Освоение и внедрение современных образовательных технологий в учебный процесс» (Росія, Москва–Таганрог, 2014); «Современные проблемы развития образования и воспитания молодежи» (Дагестан, Махачкала, 2014); *всеукраїнських* – «Менеджмент у педагогічній системі А.С. Макаренка та його використання в освітньому просторі України» (Полтава, 2010); «Методика управління навчальними закладами» (Полтава, 2012); «Розвиток соціально-гуманітарної освіти і науки в контексті модернізації вітчизняної вищої школи» (Дніпропетровськ, 2014).

Основні положення та висновки за результатами дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогічної майстерності та менеджменту і методичних радах природничого факультету у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 19 публікаціях (18 одноосібних), із яких 7 відображають основні наукові результати, 11 – апробаційного характеру, 1 – додатково висвітлює наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (258 найменувань, зокрема, 10 іноземною мовою), 17 додатків на 43 сторінках. Загальний обсяг роботи 267 сторінок, з них основного тексту – 196 сторінок. Робота містить 8 рисунків, 11 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, гіпотезу, завдання, об'єкт, предмет дослідження, окреслено комплекс методів; розкрито наукову новизну та практичну значущість роботи; наведено відомості про експериментальну базу дослідження, схарактеризовано основні напрями апробації та впровадження результатів дослідження, структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів як соціально-педагогічна проблема»* – на основі аналізу наукової літератури досліджено стан розробленості наукової проблеми; з'ясовано зміст та особливості виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів; уточнено сутність понять «менеджер освітнього закладу», «професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу», «виховання професійно-етичних якостей менеджера освітнього закладу».

Аналіз наукових джерел і практичної діяльності керівників освітніх установ дав можливість зробити висновок про людиноцентричну спрямованість діяльності менеджера: до якої б сфери, спеціалізації чи ланки не належав керівник, перш за все, ця діяльність здійснюється з людьми або через людей. Не заперечуючи наявність спільних ознак у менеджерів різних профілів і типів, їхніх особистісних та професійних характеристик і якостей, загальних компетентностей, підкреслюємо особливу важливість формування морально-етичних якостей у менеджерів освітніх закладів, що значною мірою визначають професіоналізм та ефективність їхньої управлінської діяльності.

Особливістю менеджерів освітньої галузі є широкий спектр суб'єктів взаємодії. Якщо спілкування керівника іншої спеціалізації зосереджується на суб'єкті «підлеглий» і при цьому розрізняється лише його рівень і ранг, то «підлеглий» менеджера освітнього закладу – це складові ще однієї тристоронньої субодиноці інтеракції: педагогічний (професорсько-викладацький) склад, учні (студенти), батьки, кожен із яких взаємодіє як між собою, так і з керівником; як у двосторонніх відносинах, так і в три- чи чотиристоронніх; має свій характер, статусні, гендерні, вікові особливості, вимагає специфічних методів і форм спілкування.

На основі аналізу наукових праць, присвячених питанням професійної діяльності керівників освітніх установ і особливостей їхньої підготовки у вищих навчальних закладах (В. І. Бондаря, М. В. Гриньової, Г. В. Єльнікової, Л. М. Калініної, О. М. Коберника, В. В. Крижка, В. Е. Луначека, О. І. Мармази, В. І. Маслової, Є. М. Павлютенкова, В. С. Пікельної, Т. І. Шамової), та враховуючи вимоги до менеджера освітньої галузі, задекларовані у Галузевому стандарті вищої освіти України з підготовки фахівців за спеціальністю специфічних категорій 8.18010020 «Управління навчальним закладом», визначено сутність поняття *«менеджер освітнього закладу»* – спеціально підготовлений фахівець для управління установами різних типів і рівнів у галузі освіти, що володіє знаннями, уміннями та сукупністю особистісних і професійних якостей, необхідних для ефективної управлінської діяльності.

Ефективність управлінської діяльності визначається рівнем професіоналізму керівника. У дослідженні розглянуто етичну сторону професіоналізму менеджера освітнього закладу, що характеризується наявністю професійно-етичних якостей і вмінням ефективно ними володіти у різних ситуаціях управлінської діяльності (комфортна взаємодія керівника з підлеглими, створення сприятливого професійного та міжособистісного середовища, безконфліктне вирішення професійних ситуацій, оптимальний вибір методів і стилів). У цьому контексті професійна діяльність менеджера освітнього закладу розглядається у трьох аспектах, у яких проявляються професійно-етичні якості: управлінському, педагогічному, соціально-особистісному.

Вивчення літературних джерел показало, що в науці чільна увага приділяється дослідженню етичних питань у професійній діяльності фахівців різних галузей, зокрема, розглядаються категорії: професійна етика, професійна педагогічна етика, професійно-етична культура, професійно-етичні якості, морально-етична культура фахівця, професійна етична компетентність, професійно-етична взаємовідповідальність (Т. Ю. Базаров, Т. Е. Василевська, Г. П. Васянович, Л. Г. Коваль, Л. Ю. Москальова, О. В. Пономаренко, Н. С. Тимченко, С. В. Хребіна, Л. М. Шарова). Водночас констатовано відсутність комплексних педагогічних досліджень, які б розкривали проблему професійно-етичних якостей менеджера освітнього закладу та особливості їх виховання у процесі магістерської підготовки.

Поняття *«професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу»* визначається нами як конкретні особистісні моральні характеристики керівника, що формуються і вдосконалюються у процесі практичної діяльності, виховання й самовиховання та забезпечують його ефективну, безконфліктну і здоров'язбережувальну управлінську діяльність.

Зважаючи на специфіку управлінської діяльності менеджера освітньої галузі, у дослідженні визначено комплекс його професійно-етичних якостей серед моральних та професійно важливих властивостей керівника і педагога. Вивчення наукових праць К. О. Абульханової-Славської, Л. К. Бобікової, В. О. Гуріна, Й. С. Завадського, Е. Ф. Зеєра, І. А. Зязюна, Н. Л. Коломінського, Л. І. Скібіцької, А. У. Хараша, В. Д. Шадрікова та ін. дало змогу здійснити контент-аналіз із виділення професійно-етичних якостей; зокрема, 43 якості піддано експертній оцінці майбутніми менеджерами освітніх закладів і керівниками-практиками та визначено 30 найбільш важливих професійно-етичних якостей менеджера освітнього закладу.

Виділені якості об'єднано у п'ять блоків, які склали структуру професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів: гуманістично-ціннісний блок (гуманність, доброзичливість, чесність, повага до людини, справедливість, почуття обов'язку), перцептивно-емпатійний (емпатія, перцепція, чуйність, взаємодопомога, співчутливість, професійна інтуїція), толерантно-вольовий (відповідальність, надійність, працьовитість, вимогливість до себе й інших, толерантність, тактовність (педагогічний такт)), комунікативно-інтерактивний (колективізм, комунікабельність, ввічливість, об'єктивність, товариськість, інтелігентність), рефлексивно-саморегулятивний (стресостійкість, самовладання і самоконтроль, емоційна стабільність, самокритичність, рефлексія, адекватність самооцінки).

Проблеми морального виховання у середовищі вищого навчального закладу розглядаються у працях багатьох сучасних учених (А. М. Алексюк, І. Д. Бех, І. О. Грязнов, І. А. Зязюн, І. С. Кон, Л. Ю. Москальова, Г. В. Рибіна, К. І. Чорна, Н. Є. Щуркова та ін.). Синтезувавши наукові погляди провідних дослідників щодо морального виховання, виховання якостей особистості, підготовки фахівця у вищому навчальному закладі через призму людиноцентризму та суб'єкт-суб'єктних стосунків, трактуємо поняття *«виховання професійно-етичних якостей майбутнього менеджера освітнього закладу»* як науково обґрунтований і цілеспрямований процес суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, зосереджених на стимулюванні активної діяльності студентів магістратури з оволодіння загальнолюдськими та професійними нормами моральності, формування внутрішньої системи моральних і етичних регуляторів поведінки майбутнього керівника, що забезпечать його ефективну, безконфліктну та здоров'язбережувальну управлінську діяльність.

Виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів відбувається під час здобуття ступеня магістр за спеціальністю *«Управління навчальним закладом»*.

У другому розділі – *«Діагностика вихованості професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів»* – дослідницька увага зосереджувалася на аналізі стану виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів під час здобуття ними ступеня магістр за спеціальністю *«Управління навчальним закладом»* і визначенні рівня вихованості професійно-етичних якостей у майбутніх менеджерів освітніх закладів.

У ході пошукового етапу експерименту опрацьовано плани виховної роботи та навчальні плани і робочі програми дисциплін професійно-практичної підготовки у вищих навчальних закладах (усього 12), які здійснюють підготовку таких фахівців.

На основі аналізу встановлено недостатнє використання можливостей виховного середовища ВНЗ та потенціалу професійно орієнтованих дисциплін щодо виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів.

Виділено суб'єктивні (особистісні) та об'єктивні (середовищні) фактори, які впливають на виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів. До об'єктивних факторів відносимо: загальні соціально-економічні тенденції та процеси, що зумовлюють освітню політику держави; спрямування виховної діяльності вищого навчального закладу на виховання моральної та духовно-ціннісної сфери майбутнього фахівця; використання виховного потенціалу середовища виховання (кафедри, факультету, бази практики) в умовах особистісної орієнтації стосунків у системі «викладач – студент»; практичний характер підготовки магістра-менеджера у проекції на середовище його майбутньої професійної діяльності; науково-методичне забезпечення формування професійно-етичних якостей у процесі викладання дисциплін професійно-практичної підготовки. Як суб'єктивні фактори визначено: загальну людиноцентричну спрямованість особистості; особливості ціннісних орієнтацій і моральної сфери студента; рівень професійної спрямованості та мотивації на майбутню управлінську діяльність; рівень і характер соціальної активності майбутнього менеджера; індивідуальні психологічні особливості (характер, темперамент, сила емоційно-вольової сфери).

На основі опрацювання науково-педагогічних досліджень поняття «критерії вихованості професійно-етичних якостей менеджера освітнього закладу» розглядається нами як суттєві ознаки, що засвідчують розвиток моральних характеристик особистості та досягнення нею певного ступеня засвоєння етичних норм, які виступають орієнтирами ефективної міжособистісної взаємодії у соціальній і професійній діяльності керівника. Відповідно до структури (блоків) професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів визначено критерії вихованості досліджуваного феномену: *мотиваційно-ціннісний* (виражає мотивацію до здійснення управлінської діяльності, заснованої на засадах гуманістичних цінностей), *пізнавально-перцептивний* (з'ясовує міру теоретичного та практичного засвоєння норм професійної етики, виражає здатність до пізнання внутрішнього світу людини та наявність професійної інтуїції), *поведінковий* (оцінює вміння толерантного вирішення керівником складних управлінських ситуацій із усвідомленням відповідальності за прийняте рішення), *комунікативний* (оцінює здатність налагоджувати професійно-етичну активну та продуктивну комунікативну взаємодію) і *саморегулятивний* (виражає характер рефлексивно-оцінних процесів менеджера освіти та оцінює здатність до саморегуляції поведінки).

До показників вихованості професійно-етичних якостей за *мотиваційно-ціннісним* критерієм віднесено: сформовані гуманістично-ціннісні якості менеджера, здатні забезпечити його професійно-етичну діяльність, мотивацію вдосконалення власної морально-особистісної сфери, наявність етичних мотивів на виконання в майбутньому професійних обов'язків на засадах загальнолюдських і професійних цінностей. Серед показників, що свідчать про вихованість означених якостей за *пізнавально-перцептивним* критерієм, виділено: сформовані перцептивно-емпатійні якості менеджера, знання і дотримання у різних моделях професійної взаємодії

вимог управлінської етики та професійного етикету, здатність до емпатичного включення менеджера освітнього закладу в переживання інших суб'єктів управлінської взаємодії. Під час аналізу вихованості професійно-етичних якостей за *поведінковим* критерієм звертали увагу на такі показники: сформованість толерантно-вольових якостей менеджера, здатність до аналізу складних управлінських ситуацій із можливістю здійснення правильного етичного вибору, відповідальне ставлення до професійної діяльності, наявність адекватної вимогливості до себе та інших. *Комунікативний* критерій характеризується такими показниками: сформовані комунікативно-інтерактивні якості, уміння створювати сприятливий морально-психологічний клімат у процесі міжособистісного спілкування, здатність легко вступати в комунікативну взаємодію та проявляти ініціативу у спілкуванні. За *саморегулятивним* критерієм визначено вихованість професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів відповідно до таких показників: сформовані саморегулятивно-рефлексивні якості менеджера, наявність саморегулятивних орієнтирів поведінки у складних професійних та життєвих ситуаціях, здатність адекватно оцінювати та коректувати результати своєї професійно-етичної діяльності, самоосвіти та саморозвитку в обраному напрямку.

Наукові висновки щодо розрізнення критеріїв і показників послужили підґрунтям для визначення рівнів вихованості професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів – високого, середнього, низького.

Високий рівень характеризують системний прояв у діяльності означених професійно-етичних якостей; усвідомлена мотивація на вдосконалення морально-особистісної сфери та наявність етичних мотивів поведінки щодо майбутньої професії; ґрунтовне володіння нормами управлінської етики та професійного етикету; вміння аналізувати професійні ситуації та здійснювати правильний етичний вибір, відповідальне ставлення до обов'язків із адекватною вимогливістю до себе й інших; уміння легко вступати в комунікативну взаємодію та проявляти ініціативу у спілкуванні; здатність до пізнання власного «Я», що забезпечує об'єктивне оцінювання себе, уміння саморегулювати свою поведінку у будь-яких за складністю професійних і життєвих ситуаціях.

Для *середнього рівня* характерні достатня сформованість, але ситуативний прояв у діяльності означених професійно-етичних якостей; нестійка мотивація на вдосконалення власної морально-особистісної сфери та етичної поведінки у майбутній професії; достатнє знання професійного етикету та норм управлінської етики, недосконале вміння аналізувати професійні ситуації, що іноді призводить до хибного етичного вибору; не завжди відповідальне ставлення до обов'язків зі здебільшого адекватною вимогливістю до себе й інших; уміння вступати в комунікативну взаємодію, при цьому уникаючи ініціативної ролі у спілкуванні; наявна здатність до пізнання власного «Я», яка не завжди забезпечує об'єктивне оцінювання себе, можливість саморегулювати свою поведінку у ряді складних професійних і життєвих ситуацій.

Низькому рівню властива сформованість деяких професійно-етичних якостей, але досить пасивний їх прояв у діяльності; слабка мотивація на вдосконалення власної морально-особистісної сфери та відсутність етичних мотивів поведінки щодо майбутньої професії; елементарні знання професійного етикету та норм

управлінської етики; мінімальні вміння аналізувати професійні ситуації та здійснювати правильний етичний вибір; часті прояви безвідповідального ставлення до професійних обов'язків з неадекватною вимогливістю до себе й інших; пасивність щодо налагодження комунікативної взаємодії та прояву ініціативи у спілкуванні; слабка здатність пізнати власне «Я» та об'єктивно оцінити себе, невміння саморегулювати свою поведінку у більшості складних професійних і життєвих ситуацій.

Дані констатувального зрізу узагальнено за результатами анкетувань, тестувань, спостережень за поведінкою майбутніх менеджерів освітніх закладів під час їхнього міжособистісного спілкування. Виявлено, що високий рівень вихованості феномену, який досліджується, мають 28,2 % студентів експериментальної групи та 29,4 % – контрольної; середньому рівню відповідає вихованість професійно-етичних якостей у 52,3 % майбутніх магістрів-менеджерів експериментальної та 49,7 % контрольної групи; низькому – відповідно 19,5 % і 20,9 %. Результати констатувального експерименту засвідчили недостатній рівень вихованості досліджуваних професійно-етичних якостей, підтвердивши припущення про те, що наявна система виховної роботи зі студентами незначною мірою сприяє цьому та допомогло визначити стратегію експериментального дослідження й актуалізувало потребу розробки та впровадження педагогічних умов виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів.

У третьому розділі – **«Визначення та експериментальна перевірка педагогічних умов виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів»** – обґрунтовано педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів; розкрито зміст і методику формувального етапу експерименту; наведено результати дослідно-експериментальної роботи.

На основі праць Ю. К. Бабанського, І. Д. Беха, С. В. Висоцького, А. Я. Найна, О. М. Пехоти уточнено поняття «педагогічні умови», яке позиціонується як сукупність можливостей виховного середовища, взаємопов'язаних об'єктивних і суб'єктивних обставин, форм та методів виховного впливу, що мають забезпечити ефективний розвиток професійно-етичних якостей майбутнього керівника.

У результаті теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та результатів констатувального етапу дослідження визначено такі педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів: створення виховного середовища, наближеного до майбутньої професійної діяльності керівника; удосконалення організаційно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу шляхом етизації навчальних дисциплін та управлінсько-педагогічної практики; систематичну мотивацію майбутніх менеджерів освітніх закладів до самовиховання професійно-етичних якостей у процесі інтерактивної навчально-виховної діяльності.

Експериментальна перевірка педагогічних умов здійснювалася протягом трьох років і передбачала включення майбутніх менеджерів освітніх закладів у різні форми аудиторної та позааудиторної роботи. Зокрема, перша педагогічна умова полягала у реалізації програми діяльності «Школи професійно-етичного самовиховання» та включала залучення студентів магістратури до навчально-

виховних екскурсій у багаті традиціями школи-музеї, різноманітні установи, відомі своїми видатними керівниками; систематичне відвідування освітніх закладів різних типів із метою ознайомлення з особливостями управління ними; залучення до участі в роботі науково-практичних семінарів і конференцій випускових кафедр, заходів християнсько-етичної тематики; заохочення до участі у проекті «Магістерський куратор» як прикладу першої управлінської діяльності майбутнього етичного менеджера освітнього закладу; створення Клубу випускників магістратури «Управління навчальним закладом» для обміну досвідом професійно-етичного управління тощо. Перша педагогічна умова також передбачала забезпечення особистісно зорієнтованої взаємодії суб'єктів виховного процесу та удосконалення роботи викладача у напрямку морального виховання майбутнього фахівця. Із цією метою проведено ряд методичних семінарів, «круглих столів» для професорсько-викладацького складу, що здійснювали підготовку магістрів у експериментальних групах.

Реалізація другої педагогічної умови забезпечувалася включенням до програм професійно орієнтованих дисциплін теоретичних питань про сутність, змістову наповненість і значення для професійної діяльності менеджера професійно-етичних якостей; упровадженням методів практичного вдосконалення навичок професійно-етичної поведінки. До програми управлінсько-педагогічної практики ввійшла низка завдань професійно-етичного характеру, а саме: вивчення етичної сторони роботи менеджера освітнього закладу, розігрування ситуацій, орієнтованих на прийняття управлінських рішень, проведення диспутів і педагогічної ради із професійно-етичної тематики. Розроблено спецкурс «Етичні основи професійної діяльності менеджера освітнього закладу», спрямований на ознайомлення із сутністю, значущістю й особливостями виховання професійно-етичних якостей, розвиток навичок саморегуляції, самовдосконалення, професійно-етичного самовиховання у майбутніх магістрів, активізацію до практичної реалізації набутих знань щодо професійно-етичних якостей і сприйняття останніх як власної потреби та цінності з метою вироблення у майбутніх освітніх менеджерів індивідуального гуманістично зорієнтованого стилю управлінської діяльності. Для стимулювання саморегулятивного вдосконалення студентів магістратури застосовувалися римотерапевтичні хвилинки, соціально-психологічні тренінги, методи етичного захисту та саморегулятивної психотехніки.

Систематична мотивація до самовиховання професійно-етичних якостей здійснювалася як на заняттях, так і під час позааудиторних заходів шляхом включення майбутніх менеджерів освітніх закладів до інтерактивної навчально-виховної діяльності. Зокрема, проводилися рольові та ділові ігри, навчальні тренінги професійно-етичного спрямування, управлінські квести, інтерактивні ток-шоу, КВК професійно-етичного характеру, вирішувалися кейс-ситуації, у ході яких відбувалася переорієнтація майбутніх керівників із навчально-виховної діяльності на управлінську, самооцінка навичок своєї професійно-етичної поведінки у проекції на майбутнє професійне середовище. На заняттях використовувалися такі методи, як проблемно-дискусійний семінар, «мозковий штурм», евристичні та сократівські бесіди. У ході індивідуальної та групової роботи майбутні магістри створювали «Портрети професійно-етичного керівника», проекти «Професійно-етичного

кодексу менеджера освітнього закладу», «Професійно-етичну скарбничку», портфоліо спецкурсу, вели «Щоденник професійно-етичного самовиховання».

Ефективність упровадження педагогічних умов перевірялася за методикою визначення рівнів вихованості професійно-етичних якостей, використаною на констатувальному етапі. Зіставлення результатів констатувального та контрольного зрізів дало змогу зафіксувати позитивну динаміку рівнів вихованості феномену, що вивчався (табл. 1). Ураховуючи те, що в експериментальній групі втілювалися педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів, можна свідчити, що саме цей фактор мав найбільший вплив на виховання досліджуваного феномену.

Таблиця 1

Динаміка рівнів вихованості професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів

Рівень	Експериментальна група (149 чол.)					Контрольна група (153 чол.)				
	Початок експерименту		Кінець експерименту		Динаміка	Початок експерименту		Кінець експерименту		Динаміка
	осіб	%	осіб	%		%	осіб	%	осіб	
Високий	42	28,2	90	60,4	+32,2	45	29,4	58	37,9	+8,5
Середній	78	52,3	51	34,3	-18,0	76	49,7	70	45,8	-3,9
Низький	29	19,5	8	5,3	-14,2	32	20,9	25	16,3	-4,6

За результатами контрольного зрізу, що проходив після формувального експерименту, у студентів експериментальної групи була відзначена значна позитивна динаміка рівня вихованості за всіма критеріями. В експериментальній групі, на відміну від контрольної, на статистично значущому рівні збільшилася кількість студентів із високим (із 28,2 % до 60,4 %) рівнем вихованості професійно-етичних якостей, водночас зменшилася кількість студентів із середнім (із 52,3 % до 34,3 %) та низьким (із 19,5 % до 5,3 %). Певна позитивна динаміка констатована й у контрольній групі, але ці зміни не є настільки суттєвими.

Математико-статистична обробка отриманих результатів експерименту здійснювалася за допомогою непараметричного критерію χ^2 (критерій Пірсона).

Загалом отримані якісні та кількісні результати дослідно-експериментальної роботи підтвердили ефективність розроблених педагогічних умов виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів. Результати дослідження дають підстави для висновків, що підтверджують гіпотезу та засвідчують досягнення мети і виконання поставлених завдань.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення проблеми виховання професійно-етичних якостей і запропоновано новий підхід до вирішення важливого й актуального завдання, що полягає в обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов виховання професійно-етичних якостей майбутніх

менеджерів освітніх закладів під час здобуття ступеня магістр за спеціальністю «Управління навчальним закладом».

1. З'ясовано стан дослідження проблеми та уточнено сутність поняття «професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу». Наголошуючи на особливостях суб'єктів взаємодії керівників освітніх установ, специфіці управлінської діяльності менеджерів цього спрямування, доведено важливість володіння професійно-етичними якостями для менеджерів освітніх закладів.

На основі аналізу функцій, компетенцій і спектру займаних посад випускника магістратури, що регламентовані Галузевим стандартом спеціальності, сформульовано авторське визначення поняття «менеджер освітнього закладу» – спеціально підготовлений фахівець для управління установами різних типів і рівнів у галузі освіти, що володіє знаннями, уміннями та сукупністю особистісних і професійних якостей, необхідних для ефективної управлінської діяльності.

Поняття «професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу» трактується в дослідженні як конкретні особистісні моральні характеристики керівника, що формуються та вдосконалюються у процесі практичної діяльності, виховання й самовиховання та забезпечують його ефективну, безконфліктну і здоров'язбережувальну управлінську діяльність.

У результаті контент-аналізу та експертної оцінки виявлено 30 професійно-етичних якостей менеджера освітнього закладу. Ці якості об'єднано у п'ять блоків: гуманістично-ціннісний, перцептивно-емпатійний, толерантно-вольовий, комунікативно-інтерактивний, рефлексивно-саморегулятивний, – що склали структуру професійно-етичних якостей менеджерів освітніх закладів.

2. Розкрито особливості виховання професійно-етичних якостей у майбутніх менеджерів освітніх закладів. Виховання професійно-етичних якостей майбутнього менеджера освітнього закладу – це науково обґрунтований, цілеспрямований процес суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, зосереджених на стимулюванні активної діяльності студентів магістратури з оволодіння загальнолюдськими та професійними нормами моральності, формування внутрішньої системи моральних і етичних регуляторів поведінки майбутнього керівника, що забезпечать його ефективну, безконфліктну та здоров'язбережувальну управлінську діяльність.

На основі теоретичних пошуків, емпіричних досліджень та експертної оцінки з'ясовано, що на ефективність процесу виховання професійно-етичних якостей у майбутніх магістрів зі спеціальності «Управління навчальним закладом» впливає низка факторів, які диференційовано на об'єктивні (середовищні) і суб'єктивні (особистісні) та визначено їх якісну наповненість.

3. Визначено критерії та показники вихованості професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів на основі структури (блоків) професійно-етичних якостей: мотиваційно-ціннісний (виражає мотивацію до здійснення управлінської діяльності, заснованої на засадах гуманістичних цінностей), пізнавально-перцептивний (з'ясовує міру теоретичного та практичного засвоєння норм професійної етики, виражає здатність до пізнання внутрішнього світу людини та наявність професійної інтуїції), поведінковий (оцінює вміння толерантного вирішення керівником складних управлінських ситуацій із усвідомленням відповідальності за прийняте рішення), комунікативний (оцінює здатність

налагоджувати професійно-етичну активну та продуктивну комунікативну взаємодію) і саморегулятивний (виражає характер рефлексивно-оцінних процесів менеджера освіти та оцінює здатність до саморегуляції поведінки). Визначено й охарактеризовано три рівні вихованості професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів: високий, середній і низький.

Констатувальне діагностування виявило недостатній рівень вихованості досліджуваного феномену, а саме: високий рівень вихованості професійно-етичних якостей мали 28,2 % студентів експериментальної групи та 29,4 % – контрольної; середньому рівню відповідала вихованість професійно-етичних якостей у 52,3 % майбутніх магістрів із експериментальної та 49,7 % із контрольної групи; низькому – відповідно 19,5 % і 20,9 %.

4. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів під час здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю «Управління навчальним закладом»: створення виховного середовища, наближеного до майбутньої професійної діяльності керівника; удосконалення організаційно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу шляхом етизації навчальних дисциплін та управлінсько-педагогічної практики; систематичну мотивацію майбутніх менеджерів освітніх закладів до самовиховання професійно-етичних якостей у процесі інтерактивної навчально-виховної діяльності.

Перша педагогічна умова передбачала реалізацію програми діяльності «Школи професійно-етичного самовиховання» та включала проведення екскурсій в освітні заклади; роботу науково-практичних семінарів, конференцій випускових кафедр, заходів християнсько-етичної тематики; ініціювання проекту «Магістерський куратор», «Клуб випускників магістратури «Управління навчальним закладом» тощо.

Реалізація другої педагогічної умови здійснювалася шляхом впровадження спецкурсу «Етичні основи професійної діяльності менеджера освітнього закладу», що спрямований на ознайомлення із сутністю професійно-етичних якостей, активізацію майбутніх менеджерів до самовиховання та практичної реалізації набутих знань і навичок професійно-етичної поведінки.

Третя педагогічна умова втілювалася через проведення рольових і ділових ігор, навчальних тренінгів і КВК професійно-етичного спрямування, управлінських квестів, інтерактивних ток-шоу, вирішення кейс-ситуацій; використання таких методів, як проблемно-дискусійний семінар, «мозковий штурм», евристичні та сократівські бесіди; створення студентами магістратури «Портретів професійно-етичного керівника», проектів «Професійно-етичного кодексу менеджера освітнього закладу», «Професійно-етичної скарбнички», портфоліо спецкурсу, ведення «Щоденника професійно-етичного самовиховання».

Контрольний зріз показав помітну позитивну динаміку рівня вихованості за всіма критеріями в експериментальній групі, а саме: збільшилася кількість студентів магістратури з високим рівнем вихованості професійно-етичних якостей (+32,2 %), водночас зменшилась кількість студентів із середнім (–18,0 %) та низьким (–14,2 %), тоді, як у контрольній групі ці зміни незначні: відповідно +8,5 %, –3,9 %

та –4,6 %. Це дає підстави стверджувати про ефективність педагогічних умов і досягнення мети дисертаційного дослідження.

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблеми. *Подальшого вивчення* потребують особливості виховання професійно-етичних якостей менеджерів освітніх закладів у процесі підвищення їх кваліфікації та розробка відповідних навчально-методичних матеріалів.

Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, *рекомендовано*: запровадити у систему підвищення професійної кваліфікації керівних кадрів освіти спеціальний курс та комплекс соціально-психологічних тренінгів, ділових ігор і кейс-практикумів, спрямованих на розвиток професійно-етичних якостей; ініціювати зустрічі керівників освіти у міжкурсовий період із метою обміну досвідом професійно-етичної поведінки у складних управлінських ситуаціях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1. Беляєва Н. В. Урахування вікових особливостей у вихованні професійно-етичних якостей майбутніх магістрів-менеджерів / Н. В. Беляєва // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. пр. Полтавського нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Сер. «Педагогічні науки». – Полтава, 2011. – Вип. 8, т. I. – С. 58–62.

2. Беляєва Н. В. Аналіз факторів ефективного виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів / Н. В. Беляєва // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. пр. Полтавського нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2014. – Вип. 14. – С. 8–15.

3. Беляєва Н. В. Досвід організації процесу виховання професійно-етичних якостей майбутніх керівників освіти на засадах саморегуляції / Н. В. Беляєва // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2014. – № 5–6. – С. 61–67.

4. Беляєва Н. В. Педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів / Н. В. Беляєва // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Сер.: педагогіка. – 2014. – № 4. – С. 48–55. (ISSN 2311-6382).

5. Беляєва Н. В. Професійно-етичні якості менеджера освітнього закладу як моральні орієнтири його успішної управлінської діяльності / Н. В. Беляєва // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. / гол. ред. А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – № 10 (44). – С. 72–78. (ISSN 2312-5993).

6. Беляєва Н. В. Критерії, показники та рівні вихованості професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів / Н. В. Беляєва // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 2 (151). – С. 25–28.

7. Беляєва Н. В. Обоснование важности обладания профессионально-этическими качествами для менеджеров образовательных учреждений / Н. В. Беляєва // Балтийский гуманитарный журнал : ежеквартал. науч. журн. – 2014. – № 4 (9). – С. 43–46 (ISSN 2311-0066).

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Беляєва Н. В. Професійна етика в системі професійно важливих якостей керівника / Н. В. Беляєва // Традиції та інновації менеджменту навчальних закладів і реалізація управлінських проєктів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава, 2010. – С. 46–48.

9. Беляєва Н. В. До питання професійної етики менеджера / Н. В. Беляєва // Культурно-цивілізаційні процеси, тенденції їх розвитку в сучасному світі та в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Полтава, 2010. – С. 40–41.

10. Беляєва Н. В. Християнська етика як джерело формування професійно-етичних якостей майбутнього менеджера / Н. В. Беляєва // Стратегія духовного розвитку України: єдність духу в союзі миру : матеріали Третіх Покровських Міжнар. місіонерсько-просвітницьких читань. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2010. – С. 40–46.

11. Беляєва Н. В. Ідеї А. С. Макаренка у створенні виховного середовища в підготовці майбутніх менеджерів освіти / Н. В. Беляєва // Технології управління освітніми закладами : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава, 2011. – С. 46–48.

12. Беляєва Н. В. Функціонально-особистісні орієнтири підготовки менеджера / Н. В. Беляєва // Наукові записки ПОІППО: Концепції та методичні моделі вивчення освітніх галузей у профільній школі. – 2011. – Вип. 1. – С. 51–54.

13. Беляєва Н. В. Професійно-етичні якості та професійні вимоги до ефективного менеджера / Н. В. Беляєва // Теоретичні та практичні основи організації здоров'язбережувального навчального середовища у загальноосвітній школі та ВНЗ : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / редкол.: В. Р. Ільченко (гол. ред.) [та ін.]. – Полтава : ПОІППО, 2011. – Вип. 3. – С. 351–355.

14. Беляєва Н. В. Підготовка майбутніх фахівців управління навчальними закладами до професійно-етичного управління / Н. В. Беляєва // Управління організацією навчально-виховного процесу в середній і вищій школі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Полтава, 2012. – С. 30–32.

15. Беляєва Н. В. Особливості визначення професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів / Н. В. Беляєва // Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2014. – Ч. 4. – С. 146–149.

16. Беляєва Н. В. Человекоцентрический подход в воспитании профессионально-этических качеств будущих менеджеров образовательных учреждений / Н. В. Беляєва // Современные проблемы развития образования и воспитания молодежи : материалы 7-й Междунар. науч.-практ. конф. – Махачкала : ООО «Апробация», 2014. – С. 93–95.

17. Беляєва Н. В. Личностно ориентированное взаимодействие субъектов в воспитании профессионально-этических качеств будущих менеджеров образовательных учреждений / Н. В. Беляєва // Освоение и внедрение современных образовательных технологий в учебный процесс : материалы IX Междунар. науч.-практ. конф. / науч. ред. С. П. Акутина. – М. : Изд-во «Перо», 2014. – С. 94–97.

18. Беляєва Н. В. Деякі аспекти систематизації професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів / Н. В. Беляєва // Розвиток соціально-

гуманітарної освіти і науки в контексті модернізації вітчизняної вищої школи : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2015. – Ч. 1. – С. 23–27.

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати

19. Беляєва Н. В. Методики самопізнання майбутнього лідера : зб. тестових методик / упоряд.: М. В. Гриньова, Ю. П. Кращенко, Н. В. Беляєва. – Полтава : Вид. Шевченко Р. В., 2011. – 116 с.

АНОТАЦІЇ

Беляєва Н. В. Виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія та методика виховання. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2015.

У дисертації розглядається проблема виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів.

Досліджено зміст понять: «менеджер освітнього закладу», «професійно-етичні якості», «виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів». Розкрито структуру професійно-етичних якостей та особливості їх виховання під час здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю «Управління навчальним закладом». Визначено критерії, показники та рівні вихованості професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів, а саме: створення виховного середовища, наближеного до майбутньої професійної діяльності керівника; удосконалення організаційно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу шляхом етизації навчальних дисциплін та управлінсько-педагогічної практики; систематичну мотивацію майбутніх менеджерів освітніх закладів до самовиховання професійно-етичних якостей у процесі інтерактивної навчально-виховної діяльності.

Ключові слова: менеджер освітнього закладу, професійно-етичні якості, виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів, магістратура, виховне середовище.

Беляева Н. В. Воспитание профессионально-этических качеств будущих менеджеров. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Умань, 2015.

В диссертационной работе раскрыта проблема воспитания профессионально-этических качеств у будущих менеджеров образовательных учреждений. Проанализировано состояние исследуемой проблемы, изучены особенности управленческой деятельности в образовательной сфере и обоснована целесообразность воспитания профессионально-этических качеств именно у менеджеров образовательных учреждений. Определено содержание понятий:

«менеджер образовательного учреждения», «профессионально-этические качества», «воспитание профессионально-этических качеств будущих менеджеров образовательных учреждений. Воспитание профессионально-этических качеств будущих менеджеров образовательных учреждений рассматривается в диссертации как научно обоснованный, целенаправленный процесс субъект-субъектных взаимоотношений, сосредоточенных на стимулировании активной деятельности студентов по овладению общечеловеческими и профессиональными нормами нравственности, формированию внутренней системы моральных и этических регуляторов поведения будущего руководителя, которые обеспечат его успешную, бесконфликтную и здоровьесберегающую управленческую деятельность.

На основе структуры (гуманистически-ценностного, перцептивно-эмпатийного, толерантно-волевого, коммуникативно-интерактивного, рефлексивно-саморегулятивного блоков) профессионально-этических качеств определены критерии, показатели воспитанности профессионально-этических качеств будущих менеджеров образовательных учреждений. К критериям в исследовании отнесены мотивационно-ценностный, познавательный-перцептивный, поведенческий, коммуникативный и саморегулятивный; к уровням – высокий, средний и низкий.

Определены критерии и показатели воспитанности профессионально-этических качеств будущих менеджеров образовательных учреждений на основе структуры профессионально-этических качеств: мотивационно-ценностный (выражает мотивацию к осуществлению управленческой деятельности, основанной на принципах гуманистических ценностей), познавательный-перцептивный (выясняет меру теоретического и практического усвоения норм профессиональной этики, выражает способность к познанию внутреннего мира человека и наличие профессиональной интуиции), поведенческий (оценивает умение толерантного решения руководителем сложных управленческих ситуаций с осознанием ответственности за принятое решение), коммуникативный (оценивает способность налаживать профессионально-этическое активное и продуктивное коммуникативное взаимодействие) и саморегулятивных (выражает характер рефлексивно-оценочных процессов менеджера образования и оценивает способность к саморегуляции поведения). Определены и охарактеризованы три уровня воспитанности профессионально-этических качеств будущих менеджеров: высокий, средний и низкий.

Определены и практически проверены педагогические условия воспитания профессионально-этических качеств будущих менеджеров в процессе подготовки магистров по специальности «Управление учебным заведением». Первое условие – создание воспитательной среды, приближенной к будущей профессиональной деятельности руководителя, предусматривает лично ориентированное взаимодействие субъектов воспитательного процесса, деятельность «Школы профессионально-этического самовоспитания», совершенствование работы преподавателя в направлении нравственного воспитания будущего специалиста. Второе условие – совершенствование организационно-методического обеспечения учебно-воспитательного процесса посредством этизации учебных дисциплин и управленческо-педагогической практики – заключается в обогащении управленческих дисциплин и научно-педагогической управленческой практики

содержанием профессионально-этического характера, внедрении курса «Этические основы профессиональной деятельности менеджера образования», обеспечении саморегулятивного совершенствования магистранта. Третье педагогическое условие предусматривает систематическую мотивацию будущих менеджеров образования к самовоспитанию профессионально-этических качеств в процессе интерактивной учебно-воспитательной деятельности и обеспечивается: использованием интерактивных методов в организации учебных занятий, привлечением магистрантов к решению управленческо-педагогических ситуаций, участием в тренингах и мастер-классах в аудиторной и внеаудиторной работе, созданием портретов профессионально-этического менеджера образовательного учреждения, профессионально-этического кодекса менеджера образования, ведением дневников профессионально-этического самовоспитания.

Ключевые слова: менеджер образовательного учреждения, профессионально-этические качества, воспитание профессионально-этических качеств будущих менеджеров образовательных учреждений, магистратура, воспитательная среда.

Belyaeva N. V. Professional-ethic features training of future managers. – On the rights of manuscript.

Scientific thesis for the degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in **specialty** 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, 2015.

The problem of education of professional and ethical qualities of educational institutions future managers has been revealed in the thesis.

The content of such notions as «educational institution manager», «professional and ethical qualities», «education of professional and ethical qualities of educational institutions future managers» have been studied. The structure of professional and ethical qualities, and peculiarities of their education while obtaining a master's degree in the specialty «Educational Institution Administration» have been revealed.

The criteria, indicators and levels education of professional and ethical qualities of educational institutions future managers have been defined. Theoretically grounded and experimentally tested pedagogical conditions of education of professional and ethical qualities of educational institutions future managers, such as: the creation of educational environment, close to the future administrator's professional activity; improving of organizational methods of educational process by making subjects more ethical; systematic motivation of educational institutions future managers to self-education of professional and ethical qualities in the process of interactive educational activities.

Key words: educational institutions managers, professional and ethical qualities, education of professional and ethical qualities of educational institutions future managers, master degree studies, educational environment.

Підписано до друку 20.05.2015 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 42.

«Видавництво “Науковий світ”»®
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua